

Oly kevés ember alkotta építmény maradt hazánkban a ókorból, és amiről szájhagyomány regél, még kevesebb. Dormánd határában húzódik a mondák Csörsz árka, amely átszeli a Duna-Tisza közét.

A prózai, történelmi magyarázata is a kalandos múltból szól, még az Atilla előtti időkbe teszik keletkezését és valószínűleg védműként szolgált az egykor itt élt emberek és birodalmak számára. Érdekes egy pillantást vetni a "múlt mélységesen mély kútjának" egy felderítetlen építőkövére.

A regék világa színezi ki leginkább keletkezésének történetét. - Kelenföldön leáldozott a hunok napja. Elviharzott utolsó, szörnyű csatájuk. Árván maradt az aranyos szegelet, lehullott az égről a hunok csillaga. Longobárdok vetettek szemet Túl a Dunára. Megtetszett szakállas Rád királynak Buda fallal kerített városa, a vaddal teli erdőség, a zúgó Duna. Marcona longobárdjaival elfoglalta hát Túl a Dunát.

Szakállas longobárdok jártak-keltek a gyönyörű ligetekben, s Buda király arannyal ékesített palotájába Rád király költözött egyetlen leánykájával. Délibáb, a király lánya egyedül élt a hatalmas palotában. Apja elzárta a világ szeme elől, üresen ásítózott rá a palota sok terme, a falakról párducbőrök s a túl a dunai erdők medvéinek remek bundái néztek vele farkasszemet. Ha a reggeli napfény megragyogtatta a palotát, a lány kiült a Dunára néző erkélyre. S míg gyönyörű szőke haja csípőjéig aláomlott, és keskeny vállát sátorként beborította, égszínkék szeme a távolba révedezett, úgy fürkészte a távot, mintha csak várt volna valakit.

Egy forró nyári napon, kókadtan, csüggedten hallgattak a túl a dunai erdők. Csendes, hallgatag volt a Duna mente. Szemben, a tiszai oldalon lágy szellő lengedezett, a rétek virága ringatózott a szélben. Szakállas Rád szemet vetett a virágos tiszai lapályra :

- Mint a két félalma, úgy tartozik egymáshoz az alföldi róna és Túl a Duna, ha addig élek is, a két felet egyberagasztom.

Azért nem tehetette ezt meg tüstént, mert a halas Tisza partján bátor nép ütötte fel tanyáját. A pusztai fiai, szilaj avarok özönlöttek el a kövér tiszai réteket. Messze Napkeletről robogtak a Tiszáig, Attila király örökéig. Mokány lovaik robaja felverte az alföldi erdők csendjét. Harci kurjantásuk elől riadozva bújt a sűrű nádba a réti farkas. Királyuk, nyílvető Csörsz, szilajon száguldozott paripáján, s amerre járt, félelem szállt a szívekbe, s a tiszai rónán lakó népek őt fogadták el uruknak.

Szakállas Rád megirigyelte Csörsz király hatalmát, s egy szép napon megüzente szomszédjának: készüljön, szedje fel sátorfáját. Amikorra a fiatal holdkifli cipóvá gömbölyödik, népével eltakarodják, mert ha nem, seregek élén robog a Tiszáig, s maga kergeti el.

Nem sok idő múlva longobárd harci mének nyihogását visszhangozták a dunai erdők. De a délábos rónák is visszaverték az avar paripák horkantásait, mert Csörsz király is nyeregbe szállt, és felültette jó katonáit. Farkasszemet nézett a Duna partján a longobárd és a vitéz avar. Szemtől szemben állt szakállas Rád s nyílvető Csörsz király.

A longobárd király akkor követeket küldött nyílvető Csörsz királyhoz, békét ajánlott, és szíves

szóval meghívta szomszédját királyi palotájába. Ott békejobbot nyújtott neki, s miután Csörsz elfogadta a felé nyújtott jobbot, megfogadták, hogy egymás földjét haddal soha nem háborítják, egymásról rosszat nem mondanak: ha úgy hozza a sor, segítik is egymást, s ha kell - testvérhez úgy illik - együtt indulnak zsákmányszerző csatába.

A longobárd s vitéz avar csatáról csatára szállt. Vitézeik temérdek zsákmányt raboltak, maguk előtt hajtották gazdag földek sokezres csordáit, arany s ezüst alatt nyikorogtak bordás szekereik. Egy szép napon is az osztók két halomba rakták a zsákmányt, s Rád király a sok szép holmi felét felkínálta:

- Vedd ki osztályrészedet. Érdemed szerint jut neked is! Vitézül küzdté! E szép zsákmányt vedd díjul magadhoz. Nyílvető Csörsz király azonban nemet intett. Szembefordult a longobárd királlyal.

- Legyen csak tiéd a zsákmány! Te vitézebb voltál, becsüllek hát, s tisztelem kardodat! Én mászt kérek osztályrészü! !

Rád meghorkantotta a lovát, megsimította szakállát, s kíváncsian pillantott az avar királyra.

- Ugyan mi mászt adhatnék én tenéked?

- Könnyen kitalálhatnád, de várj csak, majd segíték. Találd ki, hogy mit kérek, víz övezi, erdő fedezi, senki nem látja, nem is ismeri! Ezt kérem tőled.

- Amit nem lát senki, az nem ér semmit. Amiről nem hallunk, az nem ér többet, mint egy hajítófát. Mit ér az ilyen?

- Én mégis ezt kérem tőled!

- Mi légyen az? Előre megígérem, hogy megkapod!

- A lányod, Délibáb! - felelte nevetve Csörsz, mert még akkor beleszeretett, amikor először találkoztak Rád palotájában. - Víz övezi, erdő fedezi, senki nem látta, nem is ismeri!

Elkomorodott hirtelen Rád király arca, olyan fehér lett, mint a frissen őrlt liszt a malomban. Valóban elzárta eddig az emberek elől a lánykát. Ez igaz. De azért magában így forrt:

- Lányomat, lovaspásztor, nem neked neveltem! Kincses nyugati királynak adom én feleségül! Ha addig élek, se lesz a tiéd !

De azért nyájas hangon szólott :

- Szavamat nem másítom meg! Neked adom lányomat. Igazad van: víz övezi, erdő fedezi, senki nem látja, senki nem ismeri. Legyen hát a tiéd. Csak egy kérésem van! Olyan menyegzőt tartass, hogy beszéljenek róla a királyok s fejedelmek!

- Királyi menyegzőt tartunk ! - bólintott Csörsz király. Rád azonban feltartotta kezét.

- Azt akarom, hogy mátkádért vízen gyere. Könnyű hajón jöjj a halas Tiszától a zúgó Dunáig! Azon vidd Délibábot aranyos sátorpalotádba!

- De hiszen nem vezet a Tiszától a Dunáig vízi út! - felelte meglepetten Csörsz.

- Megmondtam! Vízen gyere, akkor odaadom!

Azzal Rád sarkantyúba vette paripáját, s a meglepett szomszédnak hátat fordított.

Csörsz király, ahogy hazaért, avarjait a Tisza-partra szólította. Mély árok ásásába kezdtek, hogy a Tisza vizét elvezessék a zúgó Dunáig, s azon hozhassa sátrába Csörsz király a mátkáját. Túrták, bontották a földet. Fegyverkovács, íjász, pászor, posztóverő hajnaltól vakulásig ásta az árkot, túrta a domboldalt, egyengette a partokat. Értettek a földmunkához az avarok, cudarul értettek! Félelmes váraikat földből emelték, az avargyűrűk egész sora tekintett büszkén az Alföld lapályaira. Ástak hát szakadatlan!

Nem sok idő múlva Délibáb arcát finom pír színezte, mert palotája tornácáról látta az árkot, mely csak mélyült, nyúlt, és sietett feléje.

Aznap délután, hogy az árok már-már elérte a Dunát, hatalmas fürgeteg zúdult le az északi

sziklás hegyekből. A fürgeteg vágatva tartott a Tiszának. Orozva kélt, és olyan hirtelen volt, s olyan rettenetes, úgy vágatott, mint hegyről lezúduló szikla. Csörsz szembeszegült a viharral, mely bömbölt, fákat csavart ki tövestül, s mint könnyű pálcikát, úgy hajigálta fel és le az embereket. A király mokány paripája horkanva ágaskodott a frissen felhányt parton. Odaugratott, ahol őrjögve tombolt a vészes szörnyeteg. Egy vészes pillanatban villám tüze lobbant, mennykő suhogott, s a partról lesodorta a királyt. Csörsz lovastul a mélybe zuhant, és az árokban lelte halálát.

Régen történt ez, nagyon régen. Azóta eltűntek Túl a Dunáról a longobárdok, nádasok rejtekeibe húzódtak be az avarok. Nyaranta királyi kedvesét kutatva, csak Délibáb keresi fel a félbemaradt árkot.

Forrás: Komjáthy István, Mondák könyve című gyűjteményéből. www.dormand.hu